

якості сировини і продукції на різних етапах технологічних процесів. Існування матеріального потоку підприємства підтримується через обмінні процеси з навколишнім середовищем.

Тоді механізм управління матеріальними потоками підприємства, побудований на засадах логістики (або логістичний механізм), — це система дії важелів впливу на елементи поточкових процесів, що спричиняє їх узгодження та упорядкування в усіх ланках логістичної системи. Структура логістичного механізму залежить від того, яка концепція побудови логістичної системи використовується підприємством: аналітична, технологічна, маркетингова, інтегральна чи комбінована. Якщо підприємство зорієнтоване на аналітичну концепцію, то важелями впливу будуть розраховані на основі математичних моделей показники функціонування окремих стадій існування матеріальних поточкових процесів. Якщо підприємство зорієнтоване на використання технологічної концепції, то важелями впливу будуть розраховані та скомплектовані в інформаційні бази системи часткових та інтегральних показників-характеристик окремих стадій існування матеріального потоку, інформаційного та програмного забезпечення їх розрахунку. При маркетинговій концепції поєднуються мікси маркетингу та логістики як важелі впливу на матеріальні потоки. Інтегрована логістика вимагає додатково до важелів попередніх концепцій використовувати для прийняття рішень результати векторної оптимізації логістичної системи в цілому за критеріями мінімізації обсягів оборотного капіталу, що функціонує у відтворювальних процесах підприємства.

Література: 1. Брюховецька Н.Ю. Економічний механізм підприємства в ринковій економіці: методологія і практика. — Донецьк: ІЕП НАН України, 1999. — 276 с. 2. Воронкова А.Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика, организация. — Луганск: Изд. Вост.-укр. нац. унив., 2000. — 316 с. 3. Грецак М.Г., Гребешкова О.М. Внутрішній економічний механізм підприємства: Навч. метод. посібник. — К.: КНЕУ, 2001. — 104 с. 4. Дибя М.І. Регулювання в сучасній економічній системі: Монографія. — К.: КНЕУ, 2000. — 220 с. 5. Доронина М.С., Шемяева Л.Г. Управление материальными и финансовыми потоками предприятий на основе логистического подхода // Вестн. Харьк. политехн. ун-та. "Научно-технический прогресс и эффективность производства". — 1999. — №90. 6. Кизим М.О. Механізми організації, стійкого функціонування і розвитку великомасштабних економіко-виробничих систем. Авт. дис. на здобуття ступеня д.е.н. — Дніпропетровськ, 2001. — 36 с. 7. Медведев П.А. Экономико-математические методы в прикладных исследованиях и хозяйственный механизм. — М.: Изд. Моск. унив., 1982. — С. 112. 8. Миний Л.В. Хозяйственный механизм НПО. — К.: Техника, 1989. — 160 с. 9. Осипов Ю.М. Хозяйственный механизм государственно-монополистического капитализма: Монография. Изд-во Моск. унив., 1987. — 400 с.

УДК 336.6

**Кривоберець Б.І.,
Мірошніченко А.Б.**

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСУВАННЯ РЕМОНТУ ОСНОВНИХ ФОНДІВ

В статті розглянута існуюча в Україні система фінансування ремонту основного капіталу, розкриті методологічні прорахунки в її побудові та їх негативні економічні наслідки, визначені основні напрямки удосконалення системи.

У процесі функціонування основні виробничі фонди під впливом матеріального і морального зносу поступово втрачають свою споживну вартість. При цьому ця вартість не зникає безслідно, а передається готовому продукту в тій мірі, в якій вона разом зі споживною вартістю втрачає і свою мінову вартість [1, с. 178]. У результаті такі процеси викликають необхідність і створюють відповідну фінансову базу для простого відтворення засобів праці після їх повного зносу.

Але фізична природа всіх засобів праці і, в першу чергу, машинного обладнання, обумовлює нерівномірність матеріального (фізичного) зносу окремих їх конструктивних елементів (деталей, вузлів). У цих умовах, щоб засоби праці могли нормально функціонувати на протязі всього амортизаційного періоду, необхідно з тією чи іншою періодичністю замінювати їх зношені елементи новими або ж відновленими. У цьому саме й полягає технологічний зміст ремонтних робіт.

Оскільки при ремонтах основні базові елементи основних фондів не поновлюються, то ремонт засобів праці можна розглядати як найбільш ефективний шлях збереження найважливішої частини виробничого потенціалу суспільства при мінімально можливих витратах ресурсів. Саме це й обумовлює доцільність ремонту основних фондів. Необхідність в їх ремонті могла б відпасти тільки за умов створення таких засобів праці, в яких усі конструктивні елементи мали б більш-менш рівновеликі терміни зносу. На думку більшості фахівців, в сучасних умовах виробництво таких засобів праці, як правило, неможливе або ж економічно недоцільне.

Здійснення ремонтних робіт пов'язане з витратами порівняно значних коштів. Так, у колишньому Радянському Союзі на початку 70-х років на ремонт тільки машин і обладнання щорічно витрачалось більше 15 млрд. крб. [2, с. 3]. У США на той же час такі витрати становили більше 19 млрд. дол. [3, с. 33].

Стаття поступила до редакції
8.10.2002 р.

© Кривоберець Б.І., Мірошніченко А.Б., 2002

Зростання обсягів виробництва в останній треті двадцятого століття дає підставу стверджувати, що витрати на ремонтні роботи значно зросли. В цій ситуації для підвищення ефективності ремонту основних фондів необхідно вдосконалювати не тільки технологію та організацію ремонтних робіт, але й методи їх фінансування. Стан справ з фінансуванням ремонтів в Україні свідчить про те, що, в першу чергу, необхідно зосередити зусилля на пошуці адекватних економічних природі ремонтів, джерел їх фінансування.

Довгий час у народному господарстві Радянського Союзу фінансування ремонтних робіт, за винятком відновлюваних ремонтів, здійснювалось за рахунок двох джерел — обігових коштів (фінансувались поточні ремонти) та амортизаційних відрахувань (здійснювалось фінансування капітальних ремонтів). Теоретично це обґрунтовувалось різною економічною природою поточних і капітальних ремонтів. Вважалося, що поточні ремонти безпосередньо не пов'язані з процесом відтворення основних фондів і тому витрати на їх здійснення повинні фінансуватись за рахунок обігових коштів. Такий підхід до фінансування всіх ремонтів, і не тільки поточних, заперечень викликати не може.

Але офіційна економічна теорія в СРСР стверджувала, що капітальні ремонти являються складовою частиною процесу простого відтворення основних фондів і, отже, повинні фінансуватись за рахунок безпосередньо призначеного для цієї мети джерела — амортизаційних відрахувань для капітального ремонту основних фондів. Останні нараховувались поряд з нарахуванням амортизації на повне відновлення, з моменту вводу основних фондів до експлуатації. Такий порядок нарахування амортизації для фінансування капітальних ремонтів гарантував підприємствам накопичення більш-менш значних сум для фінансування капітальних ремонтів. Однак, слід наголосити, що така теорія і вироблена на її підґрунті політика фінансування капітальних ремонтів основного капіталу в своїй основі суперечила як існуючій практиці фінансування ремонтів, яка використовувалась в більшості країн світу, так і погляду на цю проблему основоположників економічної теорії, що на думку більшості громадян, панувала в колишньому Радянському Союзі в її первісному вигляді.

Принагідно наголосимо, що, як би ми в цілому не відносились до економічної теорії, розробленої К. Марксом, однак не можна не погодитись з його думкою, що при ремонті "... мова йде не про те, щоб відшкодувати працю, втілену в машину, — справа полягає в постійній додатковій праці, яка стає необхідною внаслідок її використання. ... Власне ремонт або ж налагоджувальні роботи вимагають таких витрат капіталу і праці, які не містяться в первісно авансованому капіталі... Будь-який основний

капітал вимагає подібних пізніших, часткових, додаткових витрат капіталу на засоби виробництва та робочу силу... спосіб підрахунку, зрозуміло, не перешкоджає тому, що основний капітал і витрачений на ремонт додатковий капітал складають різні категорії... капітал, витрачений власне на ремонт, в деякому відношенні складає капітал особливого роду: його неможливо віднести ні до обігового, ні до основного капіталу, та все ж таки його скоріш можна віднести до першого, оскільки він належить до категорії поточних витрат" [1, с. 194 – 198].

Але фактично ці цілком очевидні, на погляд автора, істини марксистської теорії офіційною наукою в Союзі ігнорувались. Нехтування ними призвело до значних економічних збитків. По-перше, воно породжувало таке негативне явище, як здійснення ремонтів заради самих ремонтів. Це було обумовлено наступним: оскільки капітальні ремонти вважались в Союзі процесом відтворення основних фондів, то обсяги цих ремонтів включались при оцінці результатів виробничо-господарської діяльності підприємств до складу їх товарної продукції. В зв'язку з цим, коли фізичний стан основних фондів не потребував проведення капітального ремонту і його на підприємстві дійсно б не виконали з метою економії коштів, то це автоматично призвело б до невиконання підприємством плану відносно обсягу виробництва з усіма наслідками, що з цього витікають. Отже, для "спокійного життя" керівництву підприємства, незалежно від фактичного технічного стану основних фондів, необхідно було забезпечити повне "освоєння" всієї суми нарахованих амортизаційних відрахувань, які були призначені для фінансування капітального ремонту. Звичайно, за таких обставин було б марно очікувати раціонального використання ремонтних ресурсів. Практика свідчить, що всі підприємства в ті часи "справно" виконували план капітальних ремонтів основних фондів і завжди рівно на 100 відсотків.

По-друге, жорсткий контроль за цільовим використанням амортизаційних відрахувань на капітальний ремонт не дозволяв підприємствам оптимізувати загальну суму витрат на всі види ремонту основних фондів. Теоретичне підґрунтя для такої оптимізації існує, і воно обумовлене об'єктивно існуючою залежністю між обсягами (а отже, і витратами) капітальних і поточних ремонтів. Практики добре знають, що збільшення витрат на капітальні ремонти при інших рівних умовах супроводжується зменшенням витрат на поточні ремонти і навпаки. Але витрати кошти, призначені для фінансування капітальних ремонтів, на покриття витрат на поточні ремонти підприємства не мали права навіть при очевидній доцільності такого маневру. Не дозволялось також фінансувати капітальні ремонти за рахунок коштів,

які були призначені для фінансування поточних ремонтів навіть і тоді, коли це реально забезпечувало підвищення ефективності виробництва (звідси і тотальне виконання планів капітального ремонту завжди дорівнювало 100%).

У кінці кінців здоровий глузд переміг, і з 1976 року в народному господарстві колишнього Союзу амортизаційні відрахування припинили використовувати як джерело фінансування ремонтів. Відповідно до постанови уряду, для цих потреб підприємства почали створювати ремонтні фонди, які були єдиним джерелом фінансування всіх видів ремонту основних фондів. Це, відповідно економічній сутності ремонтів основних фондів, створювало передумови зростання ефективності ремонтного виробництва. Такий порядок фінансування ремонтних робіт залишився в Україні і після проголошення нею незалежності. Але, на жаль, він проіснував до того часу, коли уряд України затвердив нове Положення щодо амортизації основних фондів (1996 р.), а Верховна Рада внесла зміни та доповнення до Закону України (в подальшому — закон) про оподаткування прибутку підприємств (1997 р.).

Цими нормативними актами була фактично відроджена двоканальна система фінансування ремонту основних фондів і, на жаль, в її суттєво гіршому варіанті. Так, відповідно до ст. 8 Закону, витрати на всі види ремонтів та інші поліпшення основних фондів повинні списуватись на собівартість продукції підприємства, якщо їх сума не перевищує 5% балансової (залишкової) вартості основних фондів. Сума ж, яка перевищує вказану величину, повинна в частці перевищення відноситись на збільшення балансової вартості відповідної групи основного капіталу з подальшою амортизацією цих витрат за існуючими нормами його амортизації. З цього з цілковитою очевидністю випливає, що джерелами фінансування ремонту основного капіталу в Україні узаконені обігові кошти підприємства (в частці витрат, що не перевищують згаданого вище 5%-ого нормативу); прибуток підприємства (в частці витрат, що перевищують 5%-ого існуючого нормативу).

Таким чином, коли зважити на те, що середньорічні витрати на ремонт основних фондів становлять 15 – 18 відсотків їх первісної вартості [4, с. 11], то можна дійти висновку, що основним джерелом фінансування ремонту основного капіталу в Україні став прибуток підприємств (щорічна сума прибутку, який підприємства вимушені витрачати на вказані цілі еквівалентна щонайменше 10 – 13% балансової вартості їх основного капіталу). Отже, зазначимо, що витрати підприємств на поточні ремонти в середньому в 1,5 – 2 рази перевищують витрати на капітальні ремонти [4, с. 15], і, таким чином, більша частина витрат на ці ремонти, відповідно до вимог

чинного законодавства України, фінансується фактично за рахунок прибутку підприємства, що взагалі суперечить всім економічним канонам.

Таким чином, розробники Положення і Закону, по суті, виходять із концепції, можливо, навіть не усвідомлюючи цього, що як капітальний, так і переважна частина поточних ремонтів основного капіталу являються елементами розширеного відтворення засобів праці (фінансування цих робіт здійснюється за рахунок прибутку підприємства, який, як відомо, завжди вважався і вважається джерелом фінансування розширеного виробництва). Але навряд чи можна погодитись з таким методологічним підходом розробників Закону щодо фінансування ремонту основного капіталу з їх розумінням місця ремонтів в системі його відтворення. Практичне ж втілення в життя таких методологічних підходів до фінансування ремонтів пов'язане з дуже небажаними економічними наслідками. Перш за все, воно негативно впливає на зацікавленість інвесторів щодо здійснення інвестицій в реальну економіку. Справа в тому, що, незважаючи на передбачену Законом амортизацію витрат на ремонти й інші поліпшення основного капіталу, які відносяться на збільшення його балансової вартості, повного відшкодування цих витрат інвестор ніколи не отримає. Це обумовлено прийнятою в Україні практикою амортизації цих витрат.

Розглянемо дещо детальніше процес амортизації згаданих витрат в умовах діючого в Україні законодавства. Для спрощення викладок розглянемо спочатку процес амортизації ремонтних витрат, коли підприємство використовує лінійну або ж прискорену (в варіанті, передбаченому Законом) систему амортизації.

Так, згідно з вимогами Закону, відповідна частка витрат на ремонти та інші поліпшення основного капіталу, які мали місце в даному звітному періоді, відноситься на збільшення балансової вартості тієї чи іншої групи основного капіталу тільки в наступному звітному періоді. В такому випадку, коли амортизаційний період введеного до експлуатації засобу праці містить в собі N звітних періодів, то витрати, які мали місце в першому звітному періоді (позначимо їх Z_1) будуть амортизуватись тільки на протязі $N - 1$ звітних періодів. Тобто з витрат загальною сумою Z_1 після закінчення амортизаційного періоду залишиться недоамортизована сума, еквівалентна наступному співвідношенню: Z_1 / N .

Аналогічні витрати, які мали місце в другому звітному періоді (Z_2), будуть амортизуватись тільки на протязі $N - 2$ звітних періодів і їх недоамортизована сума складе $(Z_2 / N) \times 2$. Недоамортизована

сума витрат, які мали місце в третьому звітному періоді, буде дорівнювати $\left(\frac{Z_3}{N}\right) \times 3$. Щоб визначити, на яку суму залишаться недоамортизованими після закінчення амортизаційного періоду витрати на ремонт та інші поліпшення основного капіталу, що будуть мати місце в четвертому звітному періоді, необхідно відповідну частку (результат від поділу суми відповідних витрат за даний звітний період на кількість звітних періодів за весь амортизаційний період того чи іншого засобу праці) помножити на 4. За п'ятий період — на 5 і т. д. Тож можна зробити висновок, що витрати на ремонт та інші поліпшення основного капіталу, які будуть мати місце в останньому звітному періоді (термін закінчення амортизаційного періоду), взагалі не будуть амортизуватися.

Якщо допустити, що витрати на всі види ремонтів і інших поліпшень основних фондів у всіх звітних періодах рівновеликі (на практиці це малоймовірна ситуація хоча б тому, що тільки із-за старіння основних фондів згадані витрати, як правило, суттєво зростають у часі), то навіть при такій гіпотетичній оптимістичній ситуації недоамортизована сума цих витрат за весь амортизаційний період буде становити

$$a = \left(\frac{1+N}{2}\right) \times Z, \quad (1)$$

де a — накопичена сума недоамортизованої частини витрат на ремонт та інші поліпшення основного капіталу за амортизаційний період;

Z — середня сума витрат на ремонт і інші поліпшення основного капіталу за один звітний період;

N — кількість звітних періодів за амортизаційний період об'єкта основного капіталу.

Її можна визначити наступним чином:

$$N = n \times T_a, \quad (2)$$

де n — кількість звітних періодів в році;

T_a — тривалість амортизаційного періоду в роках.

Підставивши (2) в (1), остаточно одержимо:

$$a = \frac{1+n \times T_a}{2} \times Z. \quad (3)$$

Із наведеної залежності видно, що недоамортизована частина витрат на ремонти та інші поліпшення основного капіталу практично прямо пропорційно залежить від тривалості амортизаційного періоду. Чим тривалішим буде цей параметр, тим більша сума зазначених витрат не буде амортизована після закінчення амортизаційного періоду.

Не складе труднощів підрахувати, що при амортизаційному періоді в 5 років і звітному періоді в 1 місяць недоамортизована сума витрат на ремонт і інші поліпшення основних фондів, яка була віднесена на збільшення балансової вартості основного капіталу на протязі амортизаційного періоду, буде еквівалентна сумі $a = [(1 + 5 \times 12) / 2] \times Z = 30,5 Z$ (тут Z — середньомісячна сума витрат на ремонт і інші поліпшення основного капіталу, яка відноситься на збільшення його балансової вартості в кожному звітному періоді. Для спрощення розрахунків вона прийнята постійною величиною). При амортизаційному періоді тривалістю в 10 років і звітному періоді тривалістю в один місяць неамортизована сума буде становити уже $a = [(1 + 10 \times 12) / 2] \times Z = 60,5 Z$, тобто теж збільшиться вдвічі.

Якщо зважити, що середньорічні витрати тільки на ремонти, які відносяться на збільшення балансової вартості основного капіталу, рівновеликі 10...13% його первісної вартості, або теж саме, що середньомісячні витрати становлять щось біля 1...1,1% первісної вартості об'єкта, то недоамортизована частина витрат тільки на ремонти при $T_a = 5$ років буде еквівалентна в середньому від 30,50 до 33,55 відсотків первісної вартості того чи іншого об'єкта основного капіталу, а при $T_a = 10$ років недоамортизована сума зростає, в кращому випадку до 60,50 ... 66,55% його первісної вартості. Коли ж врахувати, що і витрати на інші поліпшення основного капіталу амортизуються таким же чином, то стає цілком очевидним, що недоамортизована сума цих витрат значно перевищить наведені вище оптимістичні значення показників недоамортизації. Ще більша частина всіх зазначених витрат буде недоамортизована, коли підприємство буде використовувати, як це передбачено Законом, систему амортизації, яка в західній літературі одержала назву *method declining-balance depreciation* (метод зменшуваного балансового залишку). Розрахунки показують, що в цьому випадку недоамортизована сума витрат тільки на ремонти для об'єктів, які мають $T_a = 5$ років, досягне рівня в 50...52 відсотка балансової вартості об'єкта.

Слід зазначити, що забезпечити повну амортизацію витрат на ремонт та інші поліпшення основних фондів за рахунок експлуатації цих об'єктів за межею амортизаційного періоду неможливо. Моделювання засвідчує, що спочатку на протязі всього амортизаційного періоду має місце поступове збільшення недоамортизованих сум, а потім, досягнувши свого максимуму (після закінчення цього терміну), згадана сума в кращому випадку залишається стабільною, скільки б об'єкт не експлуатувався в подальшому. На практиці експлуатація основного капіталу після закінчення амортизаційного періоду, крім інших негативних наслідків, викликає значне

зростання прямих витрат на ремонти та інші поліпшення основного капіталу, а це неминує викличе зростання і сум недоамортизації.

З економічної точки зору, недоамортизована частина витрат на ремонт і інші поліпшення основного капіталу для його власника — це прямі втрати прибутку, які нічим не компенсуються. Перспектива таких значних втрат навряд чи буде слугувати стимулом для збільшення інвестицій в реальну економіку. На нашу думку, щоб запобігти таким негативним явищам в економіці, конче необхідно кардинально змінити діючу систему фінансування ремонту основного капіталу, привести її в повну відповідність з економічною сутністю ремонтних робіт. При виборі джерел їх фінансування потрібно виходити з того, що ці витрати становлять категорію поточних витрат і тому повинні фінансуватись за рахунок обігового капіталу підприємства. З огляду на все сказане вище, доцільно було б повернутись до системи фінансування ремонтних робіт на основі створення ремонтних фондів, яка позбавлена розглянутих недоліків існуючої на цей час в народному господарстві України системи.

Література: 1. К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения. Т. 24. — М.: Политиздат. — С. 178; С. 194 — 198. 2. Волков П.Н., Аристов А.И. Ремонтпригодность машин. — М.: Изд. стандартов, 1971. 3. Шухгальтер Л.Я. Организация вспомогательных работ в промышленности США. — М.: Экономика, 1970. 4. Колегаев Р.Н., Мельникова К.И., Кривоберец Б.И. Экономическая эффективность работы ремонтной службы предприятия (объединения) — К.: Техніка, 1976. — 280 с.

Стаття поступила до редакції
15.02.2002 р.

УДК 658.8

Ястремська О.М.

МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО ПРИВАБЛИВОГО ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВА

Обґрунтовано та розроблено методичний підхід до кількісного визначення інвестиційно сприятливого іміджу підприємства на основі запропонованого поняття інвестиційної прозорості.

Інвестиційна діяльність є важливою умовою розвитку суб'єктів підприємництва. За статистичними даними значну питому вагу щодо її джерел для суб'єктів господарювання в Україні мають зовнішні. З метою їх залучення підприємство повинно приділяти значну увагу формуванню та підтримці сприятливого іміджу за критерієм інвестиційної привабливості, передаючи у зовнішнє середовище позитивну інформацію про свої можливості, продукцію, послуги, громадську діяльність і переконуючи інвесторів у тому, що, працюючи з ними над впровадженням інвестиційних проектів, обидві сторони отримають очікувані економічні й соціальні переваги та вигоди. Оскільки в якості інвесторів можуть виступати різноманітні групи осіб: широкі верстви населення, споживачі продукції, акціонери, партнери з бізнесу, владні структури, іноземні суб'єкти та держави, передачу інформації для кожної з них доцільно здійснювати різними засобами, користуючись дієвими методами впливу з урахуванням активних мотиваційних потреб аудиторії. Однією з важливих умов успіху в процесі роботи з інвесторами є визначення організацій, установ і конкретних осіб, що здатні здійснювати вплив на процес формування громадської думки про підприємство й налагоджування з ними прямих або опосередкованих контактів.

У процесі роботи над створенням та підтримкою інвестиційно сприятливого іміджу підприємству необхідно: визначити його окремі особливості, які зможуть зацікавити певних потенційних інвесторів (рентабельність, ліквідність, ділову активність, майновий стан, трудовий та інноваційний потенціал, соціальну безпеку щодо бізнесової діяльності); розробити заходи з формування загального позитивного образу суб'єкта господарювання як новатора, вдалого імітатора, соціального захисника або партнера з усталеним економічним становищем; запровадити програму стереотипізації набутого образу з метою узагальнення та перетворення в імідж.

Проведені дослідження інвестиційної привабливості промислових підприємств Харківського регіону за допомогою регресійного аналізу із застосуванням генетичного алгоритму довели, що означена оцінка повинна враховувати стан використання всіх видів економічних ресурсів суб'єкта господарювання [1], і не тільки фінансових, як рекомендує більшість наукових джерел. Тому в процесі підготовки інформації для певної групи інвесторів необхідно ставити інформаційний наголос саме на тій характеристиці виду ресурсів, яка цікавить інвестора найбільше. Узагальнюючи мотиви поведінки інвесторів, можна виділити найпоширеніші цілі інвестування та поставити їм у відповідність групи показників в інформаційних повідомленнях, які мають відігравати провідну роль при вирішенні питання вкладання коштів (табл. 1).